

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Соболя Євгена Юрійовича – на дисертацію Вилкова Сергія Валентиновича «Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах питання ефективного забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішими завданнями державної політики у світі й Україні. Оскільки стан у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу, створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку держави. Удосконалення організації діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу відбувається в межах Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, а також міжнародних актів з питань захисту прав людини, які покликані забезпечити втілення нових підходів, використання нових форм та методів щодо реалізації державної політики у сфері права. Незважаючи на міжнародні та конституційні зобов'язання України, практика надання безоплатної правової допомоги залишається ще недосконалою. Таким чином, демократизація України, необхідність використання загальновизнаних світових стандартів захисту прав і свобод людини та громадянина роблять наукові дослідження у сфері безоплатної правової допомоги актуальними і суспільно значущими.

Виходячи з зазначеного вище, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження С.В. Вилкова – це новий напрямок наукового пошуку, обумовлений відсутністю напрацювань учених, присвячених дослідженню адміністративно-правових засад організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги, що і визначило тему наукового пошуку та його спрямованість на обґрунтування теоретичної моделі вказаної діяльності із використанням дослідницького

потенціалу адміністративної форми, соціальний зміст якої обумовлений публічно-сервісним характером діяльності останніх. Зважаючи на вказане, тема дисертації є не лише актуальною, але й вчасною і корисною для розвитку науки адміністративного права і процесу, вдосконалення адміністративно-правових засад організації, забезпечення та надання адвокатами безоплатної первинної і вторинної правової допомоги.

Належним необхідно визнати методологічний підхід щодо дослідження. Він свідчить про достатній рівень володіння дисертантом загальними та спеціальними методами наукового пізнання та вмінням використовувати їх для вирішення завдань, поставлених у роботі. Достатній рівень наукових узагальнень базується на системному підході. Були також використані інші методи, характерні для наукових робіт з юридичних наук: логіко-семантичний, аналізу і синтезу, порівняльно-правовий, системний, метод групування, структурно-логічний тощо. Методи і прийоми доречно використані для формулювання авторських дефініцій та висновків, які складають основний понятійний апарат та зміст дослідження, є засадами обґрунтування запропонованих висновків і рекомендацій щодо змін до чинного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, рекомендації та висновки дослідження, проведеного С.В. Вилковим, є належним чином обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням об'єктивних даних про діяльність суб'єктів, які наділяються професійним статусом адвоката; базуються на останніх наукових дослідженнях у галузі адміністративного права і процесу; враховують європейський досвід у даному напрямку та судову практику.

Наукова новизна одержаних результатів визначається сучасною постановкою проблеми, застосуванням відповідного теоретико-методологічного апарату та практики реалізації норм чинного адміністративного законодавства, яке регулює особливості організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги в Україні. Робота є однією з перших спроб комплексно, із

використанням сучасних методів наукового пізнання й урахуванням новітніх досягнень правової науки визначити адміністративно-правові засади організації, забезпечення та реалізації конституційного права особи на безоплатну правову допомогу з боку суб'єктів, наділених професійним статусом адвоката.

З урахуванням сучасних підходів, наявних у юридичній науці, С.В Вилков формулює основні параметри проблеми, яка вирішується у дисертаційній праці, та концептуальні засади її розв'язання, а також спрямовує одержані результати на підвищення механізму забезпечення та реалізації адвокатами права на безоплатну первинну і вторинну правову допомогу.

Зокрема, автором запропоновано розглядати категорію «безоплатна правова допомога» як офіційно визнану та фінансово гарантовану державою діяльність правового та процесуального змісту (надання правової інформації та консультацій; складання документів правового і процесуального характеру; здійснення представництва іншої особи в судових та державних органах; забезпечення захисту особи від кримінального обвинувачення), яка здійснюється з боку суб'єктів системи надання безоплатної правової допомоги, перелік яких визначено у ст. 6-1 профільного Закону України «Про безоплатну правову допомогу» з метою забезпечення, реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, а також їх поновлення у разі порушення (с. 63).

З позитивного боку, слід відмітити виокремлення складових права на правову допомогу, а саме: 1) є самостійним конституційним правом (ст. 59 Конституції України), яке гарантується державою і не може бути скасоване за будь-яких обставин (ч. 2 ст. 22 Конституції України), а також не підлягає обмеженню (ч. 2 ст. 64 Конституції України); 2) є видом забезпечувальної державної гарантії та способом реалізації і захисту всіх інших конституційних прав і свобод людини і громадянина, визначених ст. ст. 27-58, 61-63 Конституції України; 3) виступає комплексним правом, яке характеризується складною структурою з певним елементним складом у вигляді права на: а) отримання інформації про можливі варіанти одержання правової допомоги; б) звернення за правовою допомогою до широкого кола уповноважених суб'єктів на власний

вибір; в) визначення змісту, виду, форми та якості одержуваної правової допомоги; г) отримання правової допомоги безоплатно, у передбачених законом випадках; 4) конституційною нормою-гарантією для: а) конституційного права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина (ст. 55 Конституції України); б) конституційного права на гідність (ст. 28 Конституції України); конституційного права на свободу й особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України); 5) ключовим елементом у правовому механізмі забезпечення, реалізації та захисту законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина; 6) складовою змісту конституційного ладу України – правової держави (ст. 1 Конституції України); 7) в об'єктивному значенні (незалежно від її форм) комплексним правовим інститутом, що представляє собою систему правових норм, закріплених не лише в Конституції України, а також деталізованих у поточному галузевому вітчизняному законодавстві (с. 19).

Доведено, що на даний момент в Україні діє дворівнева система надання безоплатної правової допомоги: а) безоплатна первинна правова допомога; б) безоплатна вторинна правова допомога, кожна з яких має свої особливості та специфіку за суб'єктами надання, суб'єктами її отримання, а також за формами, змістом та сферою застосування. Водночас підкреслено, що названі види безоплатної правової допомоги перебувають у взаємовідносинах і взаємозв'язках між собою, утворюючи органічно побудовану цілісну систему (с. 114).

В дисертаційному дослідженні здійснено ґрунтовний аналіз визначення адміністративно-правового регулювання забезпечення та реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні та виокремлено його характерні ознаки. Під останнім пропонується розуміти сукупність адміністративно-правових засобів, які мають нормативне закріплення та застосовуються у встановленому порядку уповноваженими на те суб'єктами з метою забезпечення фізичним особам, чітко визначеним у законодавстві, користуватися в повному обсязі державною правовою гарантією – правовою допомогою на безоплатній основі (с. 97).

В роботі обґрунтовано висновок про те, що правозахисна функція держави

найповніше знаходить свій прояв у практичній діяльності інституту адвокатури і лише частково – у діяльності інших суб'єктів надання правової допомоги. З цією метою український нормотворець офіційно визнав і закріпив статус адвокатури в окремому законодавчому акті, окреслив систему допуску та конкурсної перевірки кваліфікації кандидатів на посаду адвокатів, а також механізми відповідного контролю за адвокатською діяльністю. Натомість, надання правової допомоги іншими фахівцями в галузі права позбавлене законодавчих обмежень та державного контролю. Відсутність спеціального законодавства щодо надання правової допомоги іншими особами – фахівцями у галузі права, юристами-підприємцями чи іншими категоріями неліцензованих правників, переконує в тому, що держава не забороняє отримувати правову допомогу від осіб, які не наділені правовим статусом адвоката, однак і не спонукає до цього (с. 122).

В дисертації ретельно проаналізовано та досліджено структурний склад професійного правового статусу адвоката, що має дещо ускладнену будову. Останній представлений сукупністю прав, обов'язків, гарантій діяльності та юридичної відповідальності, які обумовлені специфікою та принципами адвокатської діяльності, особливостями функцій і завдань адвокатури. Серед них виокремлено основні статусні елементи (сукупність професійних прав та обов'язків (професійних повноважень), і юридична відповідальність (елемент другорядний відносно професійних обов'язків) та забезпечувальні статусні елементи (мета, функції, завдання, принципи та юридичні гарантії адвокатської діяльності). Водночас до передумовно статусних елементів професійного статусу адвоката зараховано правові норми, які визначають критерії та умови для набуття конкретною особою правового статусу адвоката і правосуб'єктність такої особи (як реальна здатність бути учасником правовідносин, а отже – можливість мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, закріплені законодавством) (с. 152).

Науково-обґрунтованою є позиція дисертанта, що юридичними гарантіями діяльності адвоката, зокрема як суб'єкту надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві притаманні такі характерні ознаки:

- 1) забезпечують безперешкодне і вільне здійснення закріплених за адвокатом прае

і належне виконання ним покладених обов'язків у процесі надання безоплатної вторинної правової допомоги особі, яка її потребує; 2) сукупність засобів, способів та умов, які утворюють зміст гарантій, завжди закріплені на відповідному нормативно-правовому рівні (національному і міжнародному), зокрема визначені в нормах матеріального і процесуального права і втілюються в актах правозастосування; 3) об'єктивно обумовлені рівнем розвитку на даному етапі життєдіяльності суспільства та держави, з одного боку, правового інституту адвокатури, з іншого, – інститутом безоплатної правової допомоги; 4) розпочинають функціонувати після настання юридичних фактів, з якими пов'язується отримання адвокатом спеціальних прав та обов'язків для надання безоплатної вторинної правової допомоги; 5) є складовою частиною більш загальної правової категорії «гарантії адвокатської діяльності» (с. 180).

Велику увагу приділено основним міжнародно-правовим вимогам і стандартам забезпечення права особи на правову допомогу, що закріплені в міжнародно-правових актах, положення яких визначають головні нормативно-правові орієнтири та державну політику у сфері забезпечення і захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, а саме: 1) право кожної особи звернутися за допомогою до адвоката чи захисника і отримати надійний захист з їх боку в разі обмеження її свободи чи особистої недоторканості в будь-якій формі (арешт, затримання, обвинувачення у скоєнні злочину, тримання під вартою); 2) право кожної особи на вибір кваліфікованого адвоката чи захисника і його заміни у випадку неспроможності виконання ним професійних обов'язків; 3) право на безоплатну правову допомогу (у разі фінансової неспроможності особи або з метою забезпечення інтересів відправлення правосуддя (категорія судової справи (її фактична або правова складність, реальна загроза тривалого або довічного тюремного ув'язнення обвинуваченого, відсутність можливості захищати себе самостійно з об'єктивних причин); 4) право на юридичне представництво; 5) право на належну правову процедуру (с. 204).

Сформульовано науково обґрунтовані висновки і пропозиції, спрямовані на покращення адміністративно-правового законодавства, норми якого

регламентують особливості адвокатської діяльності у процесі надання безоплатної первинної і вторинної правової допомоги. Доведено, що вдосконалення правового регулювання у сфері адвокатури й адвокатської діяльності вимагає: 1) поглиблення законодавчої регламентації організаційної частини адвокатської діяльності в межах законодавства про безоплатну правову допомогу; 2) більш чіткого нормативного визначення правового положення адвоката як суб'єкта надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві України; 3) впровадження єдиної науково обґрунтованої (з юридичного та з лінгвістичного погляду) термінології в законодавчих актах, які регулюють питання забезпечення конституційно закріпленої державної гарантії – надання правової допомоги кожній особі (с. 209).

Вказані положення наукової новизни можуть бути використані для проведення наукових досліджень, удосконалення адміністративно-правових засад організації, забезпечення та надання адвокатами безоплатної первинної і вторинної правової допомоги.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, викладені у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у іноземному науковому виданні, а також у тезах трьох доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Основні висновки і рекомендації, отримані в процесі здійснення дослідження, знайшли відображення у наукових публікаціях.

Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно з використанням останніх досягнень теорії адміністративного права і процесу. Усі сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Автором для аргументації власних положень і висновків використовувалися напрацювання інших учених, на які обов'язково робилися посилання.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог, встановлених

МОН України. Встановлюючи значущість для науки і практики результатів дослідження, проведеного С.В. Вилковим, варто вказати, що воно вирішує наукову проблему, оскільки результати роботи поглиблюють існуючі уявлення про сутність та правову природу суспільних відносин, що виникають у процесі організації, забезпечення і надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги, а також безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема при розгляді та вирішенні публічно-правових спорів у межах адміністративного судочинства України й можуть бути основою для подальших наукових досліджень з відповідної проблематики, а також містить висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані під час розробки змін і доповнень до нормативних актів у сфері організації та діяльності адвокатури щодо реалізації конституційного права на безоплатну правову допомогу в Україні. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватись при викладанні дисциплін «Адміністративне право і процес», «Основи адміністративного судочинства», «Судові та правоохоронні органи України» у вищих навчальних закладах юридичного профілю.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію С.В. Вилкова, необхідно висловити ряд зауважень, звернути увагу на твердження, що викликають сумніви та можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час її захисту:

1. Так, підрозділ 1.2 присвячено дослідженню сутності та особливостям безоплатної правової допомоги в Україні та принципів її надання. В той же час, недостатньо розкритим, на наш погляд, залишився зміст запропонованих дисертантом організаційних (інституціональних) та функціональних принципів реалізації права на безоплатну правову допомогу. Не заперечуючи проти власного авторського підходу стосовно їх розподілу та переліку загалом, необхідно було б, хоча у загальному вигляді, охарактеризувати кожний з них по тексту дисертації.

2. У підрозділі 1.3 «Система та види безоплатної правової допомоги в Україні» помітним є факт того, що автор осереджує увагу на системі безоплатної правової допомоги, визначенню суб'єктного складу як надавачів, так і

одержувачів безоплатної первинної і вторинної правової допомоги. Тим не менш, варто було більш ретельніше підійти в дисертації до характеристики особливостей фінансування системи надання безоплатної правової допомоги, у тому числі оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, виходячи з того, що комплексне дослідження змісту адміністративно-правових засад організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги в Україні передбачає вивчення зазначеного питання.

3. Погоджуючись в цілому, що другий розділ дисертації присвячений адміністративно-правовим засадам реалізації адвокатами безоплатної правової допомоги в Україні, все ж таки, не досить вдалим є розподіл матеріалу в підрозділах роботи. Так, у підрозділі 2.3 автор частково висвітлює матеріал, для якого згідно змісту дисертації, відведено підрозділ 2.2, зокрема аналізує окремі адміністративно-процесуальні повноваження адвоката як суб'єкта, що надає безоплатну вторинну правову допомогу в адміністративному судочинстві України.

4. Зрозуміло, що третій розділ дисертації присвячено характеристиці основних міжнародно-правових стандартів та правил на отримання безоплатної правової допомоги, а також основним тенденціям розвитку та вдосконалення норм вітчизняного адміністративного законодавства, яке регламентує забезпечення реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні. Водночас положення та здобутки даного розділу роботи були б набагато кориснішими з практичної точки зору, якби автор приділив увагу також вивченню питання про позитивний зарубіжний досвід функціонування інституту безоплатної правової допомоги у провідних країнах світу та можливостей його застосування в Україні.

5. Без перебільшення, дисертаційна робота присвячена дослідженню особливостей забезпечення та реалізації адвокатами безоплатної правової допомоги в Україні. Однак, вбачається, що дисертант дещо захопився детальним аналізом таких правових явищ і категорій, як: «юридична допомога», «правові

послуги», «гарантії діяльності», «адвокатура», «адміністративно-правовий статус», «адміністративно-правове регулювання», яким відведена значна частина роботи.

В цілому зазначені зауваження не впливають на позитивну оцінку виконаної роботи і характеризують її новаторський характер та складність предмету наукового аналізу, що викликає бажання дискутувати.

На підставі викладеного можна зробити наступний в и с н о в о к:

дисертація Вилкова Сергія Валентиновича «Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги» є завершеною самостійною працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих теоретичних результатів, що в сукупності вирішують важливу наукову задачу формування теоретичної моделі організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги та має значення для розвитку науки адміністративного права. Дисертаційна робота відповідає вимогам п. п. 9, 11-13 постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок присудження наукових ступенів» від 24 липня 2013 року № 567 щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Вилков Сергій Валентинович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри

**державно-правових дисциплін та
адміністративного права**

**Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,**

доктор юридичних наук, професор

Є.Ю. Соболев

*Підпис завідувача
кафедри*

[Handwritten signature]

С.В. Олександрович